

KUR'ÂN-I KERÎM'DE "EHL-İ BEYT"

*"Ehl-i beyt! Allah sizden
pisliği uzak tutmak ve sizi tertemiz yapmak istiyor..."*

Prof. Dr. M. Zeki DUMAN*

Bu makale, son altı ay içinde okuduğum aynı konudaki iki makaleyi tamamlayıcı maksatla kaleme alınmıştır.¹ Her iki makalede de, Asr-ı saadet olarak nitelendirilen Hz. Peygamber'in yaşadığı, bilhassa Medine döneminden itibaren Hz. Osman şehit edilinceye; başka bir ifadeyle büyük fitne zuhur edinceye kadar geçen dönem hariç, cahiliye döneminden bugüne gelinceye dek ehl-i beyt kavramının hep siyasi amaçla kullanılmış bir kavram olduğu tesbitine varılmıştır. Bilhassa asr-ı saadetten sonra Ebu Süfyan vasıtasıyla cahiliye dönemindeki zihniyetin tekrar hortlatılması ve o bölücü siyasi düşüncenin itikadî, ahlakî, ilmî, kültürel ve ekonomik sapmalarla bir biçimde canlı tutulmaya çalışılması, bugün kimi çevrelerce örtülü bir biçimde sürdürülmekte olan şîi-sünnî veya alevî-sünnî çatışmasının da aslını oluşturduğu sonucuna götürmektedir.

Ben, Kur'an'da geçen ehl-i beyt kavramı hakkında verilen bilginin ve değerlendirmenin her iki makalede de yeterli olmadığını gördüm. Bir Tefsir Uzmanı olarak ilmî gerçeklerin ortaya çıkmasında ya da çıkarılmasında bir nebze olsun katkıda bulunmak üzere bu iki makaleyi Kur'an bağlamında tamamlamak istedim. Umarım bu çalışmam maksadına ulaşmış olur.

Ancak, ehl-i beyt kavramının semantik açıdan incelenmesi ve tarihî açıdan incelenip değerlendirilmesi, adı geçen makale sahiplerine aittir; bu bilgileri tarihî açıdan tahkik etme imkânım olmadığı için o yönden önemli bir katkımın olduğunu söyleyemeyeceğim. Yalnız, makalenin son şeklini Fakültemiz İslam Tarihi Anabilim Dalı Öğretim Üyelerinden Prof. Dr. Şefaattin Severcan Bey'le birlikte kontrol ettikten sonra olumlu bir kanaate vardığımızı söyleyebilirim. Katkılarından ötürü kendisine; böyle bir çalışmaya sebep oldukları için de Doç. Dr. Sönmez Kutlu ile Mehmet Bahauddin Varol Bey'lere teşekkürlerimi arz ederim.

* Erciyes Üniversitesi İlahiyât Fakültesi Tefsir Anabilim Dalı Öğretim Üyesi

¹ Bunlardan biri: Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Araştırma Görevlilerinden Mehmet Bahauddin Varol'un "Ehl-i Beyt Kavramı Üzerine" adıyla Arapça'dan Türkçe'ye çevirdiği ve kendi fakülte dergilerinin 1999 yılı, IX. Sayısında yayımlanmış olan Prof. Dr. Ömer Fevzi'ye ait makaledir. İkincisi ise, öğrencilerimizden, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Mezhepler Tarihi Anabilim Dalı Öğretim Üyelerinden Doç. Dr. Sönmez Kutlu'nun, İslamiyât'ın 2000 yılının III. Sayısında yayımlanmış olan "Ehl-i Beyt' Sembolik Kapitalinin Tarihi Süreç İçinde Semerelendirilmesi" isimli makalesidir.

görev nesilden nesle aynı soydan gelen kişilere veraset yoluyla intikal ettirilmekteydi. “Ev /mâbed koruyuculuğu” manasına da gelen *sedenetü'l-beyt*, bu aileye kabileler arasında ayrı bir saygı ve şeref kazandırıyordu. *sedenetü'l-beyt, ehl-i beyt*'ten farklı olarak daha ziyâde savunma ve yönetimle ilgili işlerden sorumlu olan kabilenin ileri gelen kişileri için kullanıldığı da bilinmektedir. İslam öncesi dönemde Araplar arasında: “Beyt ve şeref onlardır” denildiği zaman ‘kabilenin dini hizmetler, savunma ve yönetimle ilgili işleri onların uhdesindedir’ manası anlaşılmaktaydı.

Miladî V. Yüzyıla kadar Mekkenin yönetimi ve Allah'ın evi Kâbe ile ilgili işler Huzaa kabilesinin elinde bulunuyordu. Bu yüzyılın ikinci yarısına doğru Hz. Muhammed'in atalarından Kusayy, güç kullanmak suretiyle Mekke'de siyasi otoriteyi Huzaa kabilesinin elinden aldı ve kısa zamanda Arap kabilelerini kendi liderliği altında toplamayı başardı. Böylece Kusayy, Mekke'nin siyasi yönetiminin bütünü anlamına gelen *sikaye, rifâde, sidâne, livâ ve nedve* tabir edilen: hacıları sulama, yemek verme, Kâbenin anahtarlarını taşıma, örtüsünü değiştirme, savunma ve siyâset işlerini sürdürmekteydi. Bundan dolayı ona, bütün yetkileri elinde toplayan anlamında *el-Mücemma'* lakabı verilmişti. O çevrede Kusayy'dan sitayişle söz ediliyor ve: “*O, beyt ve şeref sahibidir.*” deniliyordu. Yani ehl-i beyt'i ve yönetimi elinde tutuyordu.

Kusayy'dan sonra bu işler, onun çocuklarından olan Benî Abdiddar ve Beni Abdimenaf'ın eline geçti. Onlar, aralarındaki bir anlaşmazlık sebebiyle babalarının devrinde üniter bir yapıya sahip olan bu görevi aralarında paylaştılar: Abdimenaf oğulları *sikaye* ve *rifade*; Abdiddar oğulları da *hicâbe* (Kâbe'nin örtüsünü değiştirme), *Livâ* (askerî idâre) ve *nedve* (siyasi idâre) görevlerini üstlendiler.

Abdimenaf oğullarından Haşim ile Abdüşşems, babalarının görevini devralma konusunda birbirleriyle mücadeleye giriştiler. Neticede hacılara hizmet etme, yani *sikaye, rifâde* görevleri Haşim'in eline geçti. Cömertliğiyle ün yapan Haşim bu görevi başarıyla sürdürdü. Babalarının sürdürdükleri bu mücadele sonradan Abdüşşems'in oğlu Ümeyye'nin oğullarıyla Haşim oğulları arasında devam ettirildi.

Hâşim'den sonra *sikaye* ve *rifade* görevleri kardeşi Muttalib'e, ondan da kardeşinin oğlu Abdulmuttalib b. Haşim'e intikal etmiştir. Çevrelerinde “Allah'ın dostları” olarak anılan Abudlmuttalip oğulları Kâbe'ye ve Hacılarla yaptıkları hizmetle Harem'in yüceliğini, itibarını ve kutsiyetini daha da artırdılar. Bu yüzden Kureyş kendilerini, “*Ehlü'l-Harem*” ve “*Ehlullah*” olarak biliyordu. Mekke'de Harem'in taşıdığı kutsiyet ve saygı, onun vesilesiyle insanlara hizmet etmekte olan

söylemiştik. Ehl, İyal ve Tebaa anlamına da gelir. İster müslim, ister gayr-ı müslim olsun, kişinin soyundan gelen kimseler dekmektir. ” (İbn Manzur, Lisani, 'EHL' mad.)

Kur'an'da *âl, ehl* ve *beyt* kelimeleri bir çok ayette kullanılmıştır. Mesela, Âl-i İmran, Âl-i Ya' kub, Âl-i Musa denildiğinde adı geçen peygamberlerin akrabaları; Ehl-i beyt denildiğinde İbrahim (as.)'ın hanımı, Hz. Musa'nın annesi ve Hz. Peygamberin hanımları; Ehl-i kitap ile kendilerine kitap indirilenler, özellikle Hristiyan ve Yahudiler; Ehl-i İncil ile, sadece İncile muhatap olan İsrail oğulları, Ehl-i karye ile de işaret edilen köy ya da belde halkı kastedilmiştir. (Bkz. Bakara, 2/105, 109; Âl-i İmran, 3/64, 33; Maide, 5/47; Hicr, 15/65; Kasas, 28/12; Bakar, 2/49, 248;)

Kureyş'in de saygınlığını kat kat artırıyor ve onları, Ceziretü'l-Arab'da korku bir yana, izzet-u ikram ile dolaşma imkânını sağlıyordu. Başka kabilelerin insanları, ticarî seyahatleri esnasında baskınlara, gasp ve yağmalara hedef olurken bunlar, aksine gittikleri her yerde hürmet ve ikram görüyorlardı. Kureyş sûresinde söz konusu edilen 'ilâf', işte bu 'Ehlü'l-Harem" ve "Ehlullah" olmanın şerefinden kaynaklanıyordu.³ Hatta Kureyş'in Hz. Peygamber'in elçiliğine karşı çıkıp Tevhid'i reddetmeleri ve vahyi tekzip etmelerinin bir sebebi de bölgede sahip oldukları saygınlığı ve ellerinde bulundurdıkları maddî ve manevî imkânları tamamen kaybetme korkusuydu. Çünkü onlar, Allah'ın elçisine şöyle diyorlardı: "Eğer biz, seninle birlikte olur, doğru yola girersek yurdumuzdan /toprağımızdan kazınır atılırız..."⁴

Haşim'in oğlu Abdulmuttalib'in vefatından sonra Mekke'de dinî vazifeleri oğlu Ebu Talip yüklendi. Fakat o, bu görevlerin hepsini birlikte taşımaya güç yetiremeyeceğini anlayınca sikaye görevini kardeşi Abbas'a devretti. Onun bu zaafiyetinden yararlanmak isteyen Ümeyye oğullarından Ebu Süfyan, Mahzum oğulları ile yardımlaşarak Haşim oğullarına karşı güç kazanmaya çalışıyordu. Benî Mahzum ile Benî Ümeyye'nin bu dayanışması daha sonra Hz. Peygamber'in risâlet görevine karşı da devam ettirilecektir.⁵

Hz. Muhammed peygamber olarak gönderildiğinde Mekke'de dini görevler Haşim oğullarında, siyasi otorite ise Benî Ümmeyye'nin elinde bulunuyordu. Hz. Peygamber'in peygamberliğini ilan etmesi Benî Ümeyye tarafından, kendi siyasi otoritelerine karşı bir tehdit olarak algılanmış olmalı ki, buna şiddetle karşı çıktılar. Denilebilir ki bunların İslam'a karşı çıkmalarının sebeplerinden biri ve de en önemlisi bu idi. Onlar açısından peygamberlik görevi, ancak Mekke'den Velîd b. Muğîre el-Mahzumî'nin, o olmazsa Taif'den Urve b. Mes'ud'un es-Sekaffî'nin hakkıydı. Diyorlardı ki: Bu Kur'an Mekke'nin ulusu Velîd b. Muğîre veya Taif'in ulusu Urve b. Mes'ud dururken Muhammed'e mi indirilmeliydi? Böyle şey olmaz!⁶

Onların bu iddiası Kur'an'da şöyle ifade edilmiştir: İnkâr edenler "dediler ki: Şu Kur'an iki beldeden birindeki büyük adamlardan birine indirilmeli değil miydi? Rabbinin rahmetini sanki onlar taksim ediyorlar!"⁷

³ Kureyş, 106/1-4.

⁴ Kasas, 28/57. Çünkü ticâret yollarının kavşağında bulunan Mekkeliler, ehlü'l-harem olarak ibâdet ve tecâret maksadıyla her yıl Mekke'ye akın akın gelen putperest Araplara hem ev sahipliği yapıyor hem de onlar için ticâret yollarının güvenliğini sağlıyorlar, dolayısıyla bölgedeki ekonomik imkânları ellerinde bulunduruyorlardı. Eğer atalarının dinini terk edip tevhd'e yönelecek olurlarsa, ellerindeki bütün maddî ve mânevî imkânları kaybedecekleri gibi putperest Arapların toplu halde saldırısına marzuk kalıp yok edileceklerini de çok iyi biliyorlardı...

⁵ Bkz. İbn Hişâm, Ebu Mahemmed Abdulmelik, es-Sîretü'n-Nebeviyy, Mısır, 1936, I/123 vd.; Prof. Dr. Ömer Fevzi, Ehl-i Beyt Kavramı Üzerine, (çev. Arş.Gör. Mehmet Bahauddin Varol), Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, yıl:1999, sayı, 9, s. 397-404; Doç. Dr. Sönmez Kutlu, 'Ehl-i Beyt' Sembolik Kapitalinin Tarihi Süreç İçinde Semerelendirilmesi, İslamiyât, yıl: 2000, sayı:3,s.99-120..

⁶ Bkz. Zemahşeri, a.g.e., IV/485; Şevkânî, Muhammed b. Ali b. Muhammed, Fethu'l-Kadîr, Mısır, 1964, IV/553.

⁷ Zuhuf, 43/31.

Görülüyor ki, İslâm'ın tebliğine kadarki süreçte *ehl-i beyt* veya *ehl-i âlihe* ya da *ehlullah* kavramları, Mekke'de *Beytullah*, yani **Allah'ın evi** ile ilgili, dolayısıyla Mekke'nin dini ve siyasi hizmetlerini üstlenmiş olan ve aynı soydan gelen aileler için kullanılmaktaydı.

Bu kavram, İslâm'ın başlangıcından Mekke'nin fethine kadar geçen süreçte de Cahiliye dönemine ait manasını korudu. Ümeyye oğullarının bu nüfuzu, Mekke fethedilinceye kadar Ebu Süfyan vasıtasıyla devam ettirildi. İslâm ordusu Mekke'nin yakınına gelinceye ve Ebu Süfyan, akıbeti bizzat gözleriyle görüp teslim oluncaya kadar Emevî nüfuzunu korumaya çalıştı. Olaylar gösteriyor ki Ebu Süfyan, artık İslâm'a karşı çıkmanın, Müslümanlarla savaşmanın kendisine ve Emevî-Haşimî mücadelesine hiç bir şey kazandırmayacağını anladığı an müslüman olmuştur!

Neticede Müslümanlar Mekkeyi feth ederek orada ve Medinede siyâsî otoriteyi tamamen ellerine geçirdiler. Artık bu tarihten itibaren *ehl-i beyt* kavramı da daha önceki süreçte kullanıldığı anlamını kaybetti. Kâbe, *beytü'l-âlihe* olmaktan çıktı. Zira Mekke fethedilince Kâbe putlardan temizlendi. Böylece bu kavram, muhtevastaki *ehl-i âlihe* manasını da yitirmiş oldu.

Artık, sadece Mekke'nin değil, bütün halinde Müslümanların mülkiyetinde bulunan yerlerin yönetimi; dolayısıyla bu yönetimin kapsamına dahil olan Kâbe'nin korunması, örtüsünün değiştirilmesi, hac ibadetinin tedviri ve siyâsî yönetim, tamamen Müslümanların ortak görevi hâline geldi; siyâsî amaçlı olarak herhangi bir kabilenin yönetimine tevdi edilmedi. Bu usul, Rasulü Allah(s.a.v.)'in vefatından sonra hulefa-i raşidin dönemlerinde de böyle devam etti. Fakat aynı düşünce Hz. Osman'ın şehîd edilmesi ve ona bağlı olarak çıkan olaylar, onu takip eden görüş ayrılıkları ve oluşan mezheplerle birlikte tekrar hortlatılacak; 'Hilafet Kureyş'e âittir'⁸ hadisine karşın Ümeyye oğulları'nın iktidarı ele geçirmeleri sonucu, siyâsî amaçlı Emevî-Haşimi rekabeti, eskisinden daha şiddetli bir biçimde yeniden gündeme getirilecektir.

B- KUR'AN'DA EHL-İ BEYT KAVRAMI

Bu kavram Kur'an'da, sâdece üç yerde geçmektedir. Bunlardan Hud sûresinde⁹ İbrahim (as)'ın ev halkı, özellikle hitap hanımınadır; Kasas sûresinde¹⁰ Hz. Musa'nın hâne halkı, özellikle annesi, Ahzab sûresinde ise,¹¹ Rasulü Allah (s.a.v.)'in hayatta olan hanımları kast edilmiştir.

⁸ Bkz. Muhammed Hamidullah, İslam Peygamberi, (çev.Prof. Dr. Salih Tuğ), II/1103 vd.; Hadis'in sıhhati hakkında bkz. Mehmet Hatiboğlu, İslâm'da İlk Siyasî Kavmiyetçilik Hilâfetin Kureyşiliği, A.Ü.İ.Fak.Dergisi, sayı XXIII, s.

⁹ Hud. 11/73.

¹⁰ Kasas, 28/12

¹¹ Ahzab, 33/33.

1 - Ehl-i Beyt Kavramının Kur'an'da Geçtiği Âyetler ve Mealleri:

Ehl-i Beyt kavramı, yukarıda belirttiğimiz gibi Kur'an'da Ahzab suresinin otuz üçüncü ayetinden başka, iki yerde daha geçmektedir. Onlardan birinde İbrahim(a.s.) ve eşi, ikincisinde Musa(a.s.)'ın annesi kastedilmiştir. Ahzab Suresinin otuz üçüncü ayetinin de dahil olduğu pasajda ise, Allah Teala tamamen Hz. Peygamber'in hanımlarına hitabetmiş ve salt onlara özgü yükümlülükler, sorumluluklar ve bunlara dayalı sonuçları ihtiva eden hükümler indirmiştir. Şimdi, içinde *ehl-i beyt* kavramının geçtiği bu âyetleri biraz daha yakından tanımak arzusundayız.

Melekler İbrahim (a.s.)'ın hanımına: "*Dediler ki, Ey ehl-i beyt! Allah'ın işinden ötürü hayret edecek ne var! Allah'ın rahmeti ve berakâtı sizin üzerinizdir. Kuşkusuz O, övülmüştür, şereflidir.*"¹²

Âyetin siyak ve sibakına bakıldığında daha iyi anlaşılacağı üzere bu âyetteki *ehl-i beyt*'den maksat İbrahim(as.)'ın hanımıdır. Zira bu aileye misafir olarak gelen insan görünümündeki iki melek, sebab-i ziyaretlerini, 'Allah'ın lütfedeceği bir oğlan çocuğu ile onları müjdelemek' olduğunu açıklayınca, İbrahim (as)'ın hanımı hayretini gizleyemedi ve elleriyle yüzünü kapatarak "*bir çığlık attı... ardından da misafirlere yöneldi ve: 'ben hiç çocuğu olmayan /akır yaşlı bir kadını mı? dedi.*"¹³

"*Biz Musa'ya başka kadınlardan emmesini önceden yasak ettik. Durumu uzaktan takip etmekte olan kız kardeşi Firavun ailesine yaklaştı ve dedi ki, o çocuğu sizin için emzirmeyi taahhüd edecek bir ev halkına sizi götüreyim mi? Onlar ona çok iyi bakarlar...*"¹⁴

Bu âyetteki *ehl-i beyt*'den maksat, Musa'nın annesidir. Zira daha önceden bebeğinin kendisine döndürüleceği ona vahy edilmişti. Bu yüzden takip eden âyette şöyle denilmiştir: "*Böylece biz, onu, gözü aydın olsun, gam çekmesin ve Allah'ın va'dinin gerçek olduğunu bilsin diye annesine geri çevirdik...*"¹⁵

"*Ey Peygamber hanımları! Eğer sakınıp korunursanız siz diğer kadınlardan herhangi biri gibi değilsiniz...*" (...) "*Evlerinizde oturunuz, eskiden cahiliye dönemindeki gibi dikkat çekecek biçimde süslenip yıldızvâri sokağa çıkmayınız,, namazı ikame ediniz, zekatı veriniz, Allah'a ve Elçisine itaat ediniz. Ey ehl-i beyt! Allah pislîği /ricsi sizden uzak tutmak ve sizi tertemiz yapmak istiyor!*"¹⁶

Özet halinde sunduğumuz bu açıklamalardan sonra şimdi, Ahzab sûresinin otuz üçüncü âyetindeki *ehl-i beyt* kavramının da içinde yer aldığı âyetleri /pasajı; nüzul sebebi, anlam dokusu, anlam alanı, getirdiği sonuç; Sünnî ve Şîî müfessirlerin bu âyete verdikleri manaları daha yakından tanıyabiliriz.

¹² Hûd, 11/73.

¹³ Zariyât, 51/29.

¹⁴ Bkz. Kasas, 28/1-14.

¹⁵ Bkz. Kasas, 28/7-13.

¹⁶ Ahzab, 33/32-34.

Bunlardan Ahzab sûresinin: "*Ey ehl-i beyt! Allah (size özgü bu özel hükümleriyle) pislîği /ricsi sizden uzak tutmak ve sizi tertemiz yapmak istiyor!*"¹⁷ âyetinde geçen *ehl-i beyt* kavramının, sâdece Rasûlullah'ı ve O'nun temiz eşlerini /zevcat-ı tahîrat¹⁸ kapsadığına dair anlayış, Şevkânî, Zemahşerî,¹⁹ Kurtubî²⁰ ve İbn Kesir gibi Kur'an'ı literal manada okuyup, metne sadık kalarak tefsir eden tahkik ehli müfessirlerce de devam ettirilmiştir. Ancak, Kur'an'a analitik bir metotla yaklaşmayan; metni lafzî ve manaî tahlile tabi tutarak âyetteki kavramların lügat manasında mı, örfî manada mı, yoksa terim manasında mı kullanılmış olduğunu tespit etmeden, siyak ve sibakını da göz önünde bulundurmada; daha ziyâde nakledilen görüş ve rivayetleri esas alarak mana vermeye çalışan müfessirler bu âyete, maksudını da aşacak derecede Hz. Ali, Fatıma ve onların oğulları Hasan ve Huseyin'i kapsayan yeni bir muhteva yüklemişlerdir.²¹ Mezheplerin oluşumundan sonra ise, Tabressî, Tabatabaî gibi bir kısım Şîî müfessirler tarafından, buradaki ehl-i beyt kavramının orijinal içeriği tamamen değiştirilmiş durumdadır. Artık âyetin manası bu kesim tarafından sâdece Hz. Ali, Fatıma, Hasan, Huseyin ve onların soyundan gelenlere tahsis edilmiştir. Bu âyet, lafzındaki açık manaya rağmen amacına aykırı bir biçimde siyasî bir istismar aracı olarak yaygın bir biçimde, hâlen kullanılmaya devam etmektedir.²²

2 – Ahzab Suresindeki Ehl-i Beyt'le İlgili Ayetler ve Nüzul Sebebi:

Ahzab sûresi, hicretin beşinci ve altıncı yıllarında pasajlar hâlinde indirilip tamamlanmış bir sûredir. Dokuzuncu âyetten kırka kadar olan âyetler, bir pasaj halinde bu yıllarda indirilmiştir. Başlıca üç konuya²³ yer verilen bu pasajdaki yirmi

¹⁷ Ahzab, 33/33.

¹⁸ Zevcat-ı tahîrât, Hz. Peygamber'in hanımları için kullanılan bir tabirdir ve O'nun 'temiz eşleri' manasındadır.

¹⁹ Zemahşerî, Ebu'l-Kasım Carullah Mahmud b. Ömer, el-Keşşaf an Hakakiki't-Tenzil ve Uyuni'l-Ekavil fi Vücuhi't-Te'vil, Beyrut, tsz. III/260.

²⁰ Bkz. Kurtubî, Ebu Abdillah Muhammed b. Ahmed, el-Cami' li Ahkâmi'l-Kur'an, Beyrut, tsz. XIV/182-184.

²¹ Bkz. Fahrudin er-Razî, Mefatihü'l-Ğayb(et-Tefsiru'l-Kebîr), Tahran, tsz.XXV/209.

²² Bkz. Sönmez Kutlu, 'Ehl-i Beyt' Sembolik KapitalininTarihî Süreç İçinde Semerelendirilmesi, İslamiyât, yıl: 2000, sayı:3,s.99-120.

²³ Bu pasajda 9-27. âyetlerde, Hendek, diğer adıyla Ahzab savaşında Müslüman cepheye yer alan mü'minlerden söz edilmektedir. Müslüman olduğunu söyleyen her kesin zahîrî durumuna itibar edildinden dolayı münafıklar ve samimi olmakla birlikte henüz kalbine iman girmemiş olan zâhirde müslimler de bulunmaktadır. İşte bu yüzden bu pasajda mü'minlerin, kalplerinde imanın /tasdik mevcut olup-olmaması bakımında münafıklar, kalplerinde maraz bulunanlar ve gerçek mü'minler olmak üzere üçe bölündükleri ve ölüm korkusu ile yaşamış oldukları psikolojik durumları açıklanmaktadır. Bunlardan münafıklar yaşadıkları korkunç dehşet karşısında savaş meydanını açıkça terk edip kaçarken kalbinde maraz bulunanların da Allah'a ve Elçisine teslimiyette kararsızlık gösterip savaştan kaçmak istedikleri, hatta imanlarından dahi vazgeçebilecek duruma düştükleri belirtilmektedir. Kalbinde iman yerleşmiş gerçek mü'minlerin de, davranışlarına yansıyan kişiliklerinden söz edilmekte ve Allah'a teslimiyet ve tevekkül açısından manevî durumları tahlil edilmektedir. Savaş esnasında her üç grubun da yaşadıkları manavî atmosfer dışı vurulmaktadır. Münafıkların nereye kadar mü'minlerle birlikte oldukları somut bir biçimde gözler önüne serilirken henüz şüpheleri izâle olmamış, dolayısıyla kalplerine iman girmemiş, o nedenle düşman karşısında sabır ve Allah'a tevekkül hususunda zaafiyetleri bulunanların - ki, biz bunlar için 'imansız müslim' tabirini uygun buluyoruz - korkudan dolayı

sekiz ve otuz dört arası âyetler, tamamen Rasulüallah (s.a.v.)'in hanımlarıyla ilgilidir. Buna rağmen bu âyetlerle ilgili olarak birbirinden farklı iki nüzul sebebinden söz edilmektedir.

Bunlardan birincisine göre, önce Hz. Ebu Bekir sonra da Hz. Ömer Rasulüallah (s.a.v.)'i ziyaret amacıyla evine geldiler. Baktılar ki Peygamber'in evinin önünde bir kısım insanlar oturuyorlar. Telaşlanarak içeri girmek istediler; girmelerine izin verilmedi; ısrar edince Rasulüallah: 'buyursunlar' dedi. Rasulüallah'ın hâne-i saadetlerine girdiklerinde Rasulüallah'ı ve çevresinde oturmakta olan hanımlarını üzgün bir vaziyette görünce, endişeyle sordular: "kötü bir hal mi var, ya Rasulallah!" Rasulüallah(s.a.v.): İşte kızlarımız, benden, kendileri için dünya nîmetini ve zîynetlerini artırmamı istiyorlar, dedi. Bunun üzerine Hz. Ebu Bekir ve Hz. Ömer Allah'ın Elçisini üzdükleri için kalkıp kızlarını dövmeye yeltendiler, fakat Rasulüallah buna izin vermedi.²⁴ Bu olaydan sonra bir pasaj halinde söz konusu âyetler indirildi.

İkincisi ise, Tirmizî, Ahmed b. Hanbel ve Tabaranî'nin naklettikleri; İbn Abbas, İkrime ve Said b. Cübeyr gibi daha bir çok tabiunun karşı çıktıkları rivâyete göre, bu âyetler bir pasaj hâlinde değil, sâdece otuz üçüncü âyet hem de: "*Ehl-i Beyt! Allah pislîği /ricsi sizden uzak tutmak ve sizi tertemiz yapmak istiyor*" kısmı Ümmü Seleme'nin evinde Hz. Ali, Fatıma, Hasan ve Huseyin hakkında indirilmiştir.²⁵

Bu görüşte olanların ileri sürdükleri en önemli delil, Ümmü Seleme'den nakledilen şu rivayettir. "Peygamber(s.a.v.) Ümmü Seleme'nin evindeydi. Fatıma, içinde et ve undan yapılmış yemek olan bir çömlekle /huzeyra geldi. Peygamber (s.a.v) Fatıma'ya, kocası Ali ve oğulları Hasan ve Huseyin'i de çağırmasını söyledi. Onlar da geldi ve Rasulüallah'la birlikte yemeğe oturdular. Yemek esnasında:

"*Ehl-i Beyt! Allah sizden pislîği /ricsi uzak tutmak ve sizi tertemiz yapmak istiyor*" âyeti indirildi. Peygamber onları geniş elbisesinin /kisâ altına toplayarak: "İşte, benim ehl-i beytim bunlardır", dedi sonra da ellerini kaldırıp: 'Allah'ım, benim ehl-i beytim ve özel yakınlarım /hâsetfî bunlardır. Onlardan kötülüğü uzak

yaşadıkları büyük sarsıntıdan; iman ile küfür arasındaki gidiş-gelişlerinden ve daha büyük bir baskı karşısında mutlaka şirke geri dönebilecek durumda olduklarından söz edilmektedir. Gerçek mü'minlerin ise, imanlarındaki sabır, salâbet ve kararlılıkları sebebiyle Allah'a ve Rasulüne bağlılıklarından, onurlu kişiliklerinden, Allah'a teslimiyet ve tevekküllerinden söz edilmektedir. 28-34. âyetler ise, tamamen Rasulüallah (s.a.v.)'in hanımları hakkındadır. 35. âyet, Peygamber'in hanımları hakkında indirilen özel hükümlerden sonra mü'min ve müslim olarak sâlih iş yapan hiçbir takva sahibi gerçek mü'minin yaptığı zayi edilmeyeceğinden; mutlaka karşılığını tam olarak alacağından bahsedilmektedir. 36-40. âyetlerde ise, Zeynep Binti Caş ile Zeyd b. Harise'nin evlendirilmesi; boşandıktan sonra Zeyneb'in Hz. Peygamber'e nikâh edilmesi ve bunların gerekçeleri anlatılırken, aynı zamanda ilginç bir de yasama ve yürütme örneği verilmektedir.

²⁴ Müslim, K.Talak, 29/1478; Taberî, Camiu'l-Beyân, XXI/99 vd.; Vahidî, Ebu'l-Hasen Ali b. Ahmed en-Nisaburî, Esbabu'n-Nüzul, Mısır, 1968, s.203; İbn Kesir, Tefsiru'l-Kur'ani'l- Azim, VI/401 vd.; Şevkânî, a.g.e., IV/; M. Zeki Duman, Beş Surenin Tefsiri, Ankara, 1999, s. 94 vd.

²⁵ Bkz. Taberî, a.g.e., XXI/99 vd.; Vahidî, a.g.e., s. 203; İbn Kesir, Tefsir, VI/ ,Şevkânî, a.g.e., IV/279.

tut ve onları tertemiz yap”, diye duâ etti. O zaman Ümmü Seleme, perdenin arkasından başını çıkararak: “Ya Rasulallah, benim durumum nedir?” dedi. Rasulüallah ona: “Sen sahip bulunduğun yerdesin.” Cevabını verdi.”²⁶ Farklı pek çok varyantları bulunan bu rivayetlerin özü bundan ibârettir.

Bu anlatımı da benimseyen bazı müfessirlere göre, pasajdaki âyetlerden ayrı olarak sâdece otuz üçüncü âyetin ikinci yarısı, hem Peygamberin hanımları hakkında hem de Hz. Ali, Fatıma, Hasen ve Huseyn hakkında indirilmiştir.²⁷ Fakat ilim adamlarının çoğunluğuna göre bu görüş, sahih değildir.

Sözgelişi İbn Kesir demiştir ki, Peygamber’in hanımları, dünya hayatının nimet ve zînetlerinden yeterince yararlandırılmadıklarını îma ederek paylarının artırılmasını talep ettiler. Bu hususta, biraz ileri gidip Peygamber’i üzecek bir tavır sergilediler. Allah da indirdiği bu âyetleriyle Elçisi’ne, hanımlarına gidip dünya hayatı ve zînetleriyle Allah, Elçisi ve Ahiret Yurdu arasında bir tercih yapmalarını teklif etmesini emretti ve buyurdu ki:

“Ey Peygamber! Hanımlarına da ki, eğer siz dünya hayatını ve onun süsünü, refahını istiyorsanız, gelin size müt’anızı²⁸ vereyim ve güzel bir biçimde boşayayım gidiniz.”²⁹

“Hayır, onu değil de Allah’ı, Elçisini ve Ahiret Yurduunu tercih ederseniz, biliniz ki Allah, içinizden iyiler için büyük bir ecir hazırlamıştır.”³⁰

İbn Kesir, sözlerine şöyle devam etmiştir: Rasulüallah(s.a.v.) Allah’ın önerisine uyararak önce Hz. Aişe’den başladı ve: “Aişe, sana bir şey söyleyeceğim, fakat cevap vermekte acele etme; hatta ebeveyninle istişâre et; cevabını bana sonra söyle,” buyurdu. Sonra da haklarında indirilen âyetleri ona okudu. Hz. Aişe: Bu konuda ne beklerim, ne de anneme ve babama danışırım; ben elbette Allah’ı ve rasulünü tercih ederim’ dedi. Aişe’nin, beklemeden ve ebeveyni ile istişâre etmeye lüzum görmeden cevap vermesi üzerine Rasul, sırasıyla diğer hanımlarına gitti ve hepsine aynı teklifi götürdü. Hepsi de Allah’ı, Elçisini ve Ahiret Yurduunu tercih ettiler. Böylece zevcat-ı tahirât, dünya hayatının nimet ve zînetlerinden, paylarına düşenden fazlasını istemeyeceklerine ve bu yüzden Rasulüallah’ı üzmeyeceklerine dâir söz vermiş oldular.

Zemahşerî demiştir ki Allah, özel statüleri gereği “Peygamber hanımlarını hem te’dîb hem de tehdîd maksadıyla onlara özgü bir takım şart ve hükümleri de birlikte tebliğ etti ve devamında şöyle buyurdu.”³¹

²⁶ Taberî, a.g.e., XXI/99 vd.; Vahidî, a.g.e., s. 203; İbn Kesir, Tefsir, VI, Şevkânî, a.g.e., IV/279.

²⁷ Bkz. Taberî, a.g.e., XXI/99 vd.; Vahidî, a.g.e., s.203

²⁸ Müt’a, Allah’ın erkeklere, bilhassa takva sahiplerine gerekli bir hak olmak üzere zenginlerin zenginliklerine, fakirlerin de durumlarına göre boşadıkları kadınlara örfü uygun bir biçimde vermelerini gerekli kıldığı meta’; kadının belli bir süre zaruri ihtiyaçlarını karşılayabilmesi için verilmesi emredilen mal, para vb. geçimlikler.

²⁹ Ahzab, 33/28.

³⁰ Ahzab, 33/29.

³¹ Zemahşerî, Keşşaf, III/258:

“Ey Peygamber hanımları! Bundan sonra içinizden kim açık bir aşırılık³² yaparsa, ona azap iki kat uygulanır. Bunu yapmak Allah için zor değildir.”

“İçinizden kim de içten gelen arzu ile Allah'a ve Elçisine itaat eder ve salih iş yaparsa, onun ecrini de iki kere veririz. Onun için ayrıca bir de değerli bir rızık hazırladık.”

“Ey Nebî'nin hanımları! Siz, Allah'ın ve Elçisinin emirlerine uyar, yasaklarından kaçınırsanız, biliniz ki siz, diğer hanımlardan herhangi biri gibi değilsiniz. O halde nâmahremelerinizle konuşurken özellikle sesinizi inceltip kibarlaştırmayınız. Zira kalbinde hastalık bulunanlar beklenti içine girerler; normal konuşunuz.”

“Evlerinizde oturunuz; eski cahiliyye döneminde olduğu gibi süslenip yıldızvâri sokağa çıkmayınız. Namazı ikame ediniz, zekatı veriniz, Allah'a ve Elçisine itaat ediniz! Ehl-i Beyt! Allah sizden pisliği uzak tutmak ve sizi tertemiz yapmak istiyor...”

“Evlerinizde okunan Allah'ın ayetlerini düşününüz, aranızda müzâkere ediniz, hikmeti öğrenmeye çalışınız. Kuşkusuz Allah, Latîf'dir ve her şeyden haberdardır.”³³

Rasulullah(s.a.v.)'in hanımları hakkında indirildiği konusunda müfessirlerin büyük çoğunluğunun ittifak ettikleri Ahzab suresinin 28-34. âyetlerinin mealleri böyledir. Şimdi de bu bağlam çerçevesinde ehl-i beyt kavramının geçtiği otuz üçüncü âyete, siyak ve sibakı içerisinde bir göz atalım.

3- Âyetin Siyak ve Sibakı İçerisindeki Anlam Dokusu; Yorum:

Bu pasajdaki âyetlerin, sâdece Rasulü Allah'ın hanımları hakkında indirildiği hususunda sünî müfessirlerin ekseriyeti ittifak hâlinde dirler. Dolayısıyla âyetlerdeki hitaplar, şartlar ve hükümler de tamamen Rasulü Allah (s.a.v.)'in hanımlarına aittir.

Allah Teâla bu âyetlerde, Zemahşeri'nin de dediği gibi, önce Peygamberin hanımlarını tedfîb ve tehdid anlamında³⁴ uyarıyor ve diyor ki, Ey Nebî'nin hanımları! Siz, 'Peygamber Hanımı' olma şerefine sahip olmakla evlilik hayatınızda ayrıcalıklı bir konumdasınız. Ancak bilmelisiniz ki, Allah'ın ve Rasulünün emir ve yasaklarına itaat hususunda sizin hiç bir ayrıcalığınız bulunmamaktadır. Bu hususta sizin, diğer kadınlardan hiç bir farkınız yoktur. O nedenle herhangi biriniz Allah'ın ve Elçisinin emir ve yasaklarına karşı gelmek, mü'mine yakışmayan aşırı bir iş yaparsa, buna karşılık size verilecek ceza, aynı suçu işleyen diğer kadınlara verilecek cezanın iki katı olur!

³² Fahîşe', ya da 'fuhuş'(çoğ. 'fahşâ'dır), Aşırı kabul edilen söz, iş ve davranış demektir. Seyyid Şerif el-Cürcanî şöyle tarif etmiştir: “Tab'-ı selîmin nefret ettiği ve doğru aklın kusur olarak telakkî ettiği şey demektir.(Ta'rifât, s.165.) Sözcüğü, zina fuhuşdur, ancak her fuhuş ya da fahîşe zina değildir.”

³³ Ahzab, 33/31-34.

³⁴ Zemahşerî, Keşşaf, III/258.

Sahip olduğunuz statü ve şeref ise, sizin için büyük bir nîmettir, Allah'ın lütfudur. Tabii ki, bu şerefi layık-ı vechiyle taşımalsınız; buna asla leke kondurmamalısınız; aynı zamanda dünya nimetlerinden yeterince istifade edemeyeceğinizden dolayı Rasulü üzmeyeceğinize dair sözünüz var. Bu da sizin için büyük bir fedakârlık ve ağır bir külfettir; verdiğiniz sözde durarak karşılaşacağınız külfetlere de katlanmalısınız!

İşte hukukî, ahlakî, ekonomik ve sosyal yükümlülüklerinizden ötürü siz, diğer hanımlardan her hangi birisi gibi değilsiniz. Katlanacağınız fedakârlıklarla birlikte takvaya sarılır, sahip olduğunuz şerefi layık-ı vechiyle taşırsanız, yapacağınız iyiliklerinize karşılık mükafatınız da iki kere ödenecektir.

O halde bundan böyle yabancı erkeklerle konuşurken konuşmanıza ve ses tonunuza dikkat ediniz; özellikle sesinizi inceltip kelâmınızı kibarlaştırmayınız. Sakın ha, kimse sizin konuşmanızdan kendisi adına bir mesaj çıkarmasın!

Eskiden, cahiliyye devrinde olduğu gibi süslenip dikkat çekici bir edâ ile sokaklarda dolaşmayınız! Evlerinizde oturunuz, ibâdetle meşgul olunuz; Kur'an okuyunuz, bir kısım âyetlerin maksadını, özünü /ruhunu kavramak için aranızda müzâkere ediniz, onlardaki hikmetleri öğrenmeye çalışınız.

Bütün bunlara sebep olarak da sanki şöyle denilmiş oluyor: Ey Peygamber Hanımları! Size özgü bu hükümlerdeki amacımız, sizi baskı altında yaşatmak, haklarınızı kısıtlamak, dünya nimet ve zînetlerinden keyfi olarak sizi mahrum etmek değil; aksine maddî mânevî her türlü lekeden ve pislikten arındırmak ve tertemiz yaşatmak istiyoruz...

Bu âyetlerin manâ dokusundan da anlaşılacağı üzere, özellikle mü'minler için yaratılmış olup, israfa dalmadığı sürece hiç kimsenin kimseye yasaklayamayacağı dünya nimet ve zînetleri' Hz. Peygamber'in hanımları için, kısmen de olsa kısıtlanmış oluyordu. Çünkü risâlet görevi sebebiyle Hz. Peygamberin, dünya nîmetleri açısından hanımlarını tatmin edip gönüllerini hoşnut edecek ölçüde gelir temin etmesine ne imkânı vardır ne zamanı...

Biz biliyoruz ki, *"İnsanlar için nefsanî arzulara, kadınlara, oğullara, kantar kantar altınlara, gümüşlere, cins atlara, sağmal hayvanlara ve ekinlere karşı ilgi, sevgi tabiidir; son derece cazip kılınmıştır. Bunlar, dünya hayatının geçimliği ve nimetleridir..."*³⁵

*"De ki: Allah'ın, kulları için çıkarttığı zîneti ve temiz hoş rızıkları kim yasaklayabilirmiş? De ki, onlar dünya hayatında mü'minler içindir; kıyamet gününden sonra ise, sâdece mü'minlere özgüdür..."*³⁶

Bütün bunlara rağmen tekraren hatırlamalıyız ki, Rasulün hanımlarının dünya nimet ve zînetlerinden kısmen de olsa mahrum olmaları, tamamen kendi hür iradeleriyle yaptıkları tercihin sonucudur. Ne Allah'ın ne de Peygamberin yasaklamasıdır! Zira onlar, yukarıda meallerini naklettiğimiz 28 âyette önerilen iki

³⁵ Âl-i İmran, 3/14.

³⁶ A'raf, 7/32.

husustan birisini tercih etmek üzere muhayyer bırakılmışlardı. Şâyet dünya nimetlerini isteseydiler, tercihlerini o yönde kullanma imkânına sahiptiler. Rasulüllah, kendilerini boşadıktan sonraki hayatlarında, zengin birisiyle evlenmek suretiyle bu arzularına kavuşma imkânları olabilirdi. Fakat onlar bunu, bile bile tercihlerini Allah Rasulünden yana yaptılar.

'Her külfetin de bir nimeti olmalıdır.' Dolayısıyla zevcat-ı tahirat bu fedakarlıklara katlanır ve kendilerine özgü yükümlülüklere harfîyyen riâyet ederlerse, âhirette herkese iyiliklerinin ücreti bir defa ödenirken onlara iki kere ödenecektir; bu da Allah'ın, sâdece onlara hâs bir vaadidir.

4 - Âyetin Siyak ve Sibakı İçerisindeki Anlam Alanı

Açıkça anlaşılıyor ki, bu âyetlerdeki: *"Ey Peygamber, hanımlarına söyle..."*, *"Ey peygamber hanımları eğer siz..."* ve *"Ey peygamber hanımları, eğer siz sakınırsanız siz diğer kadımlardan herhangi biri gibi değilsiniz..."* şeklindeki böylesine açık ve net hitaplarda olduğu gibi getirilen teklifler, yapılan tehditler, öne sürülen şartlar ve bunlara dayalı hükümler; özellikle bu hükümlerle varılmak istenen amaç /âyetin illeti de tereddütsüz Hz. Peygamber'in hanımları hakkındadır. Ayetlerin anlam alanına ne Rasulüllah'ın kızı Fatıma girmektedir ne de diğer mü'minlerin kızları ve hanımları...

Çünkü, kadın ya da erkek, her mü'min, yapmış olduğu bir iyilikten ötürü en az yedi katından yedi yüz katına kadar, belki de daha fazlasıyla ödüllendirilecektir.³⁷ Bir kötülük yapan kimse sâdece misliyle cezalandırılacak; asla haksızlık edilip de daha fazlasıyla cezalandırılmayacaktır. Bunlar, Allah'ın kullarına verdiği sözdür.³⁸ O'nun sözünden caymayacağına imanımız ise, tamdır. Bu hususta kalbimizde en ufak bir kuşkuumuz, endişemiz ve şüphemiz bulunmamaktadır.

Rasulüllah'ın hanımları ve onların yapıp-ettikleri ise, sadedinde olduğumuz âyetlere göre, özel olarak değerlendirilecektir. Buldukları statüleri, ona dayalı ayrıcalıkları ve farklı yükümlülükleri sebebiyle onların yapacakları bir iyilik, diğer kadınlar gibi en az yedi katından yedi yüz katına kadar ödüllendirileceği gibi bu ödüllendirme iki defa yapılacaktır. Kötülükleri de, diğer kadınların bir kötülüğü, sâdece misliyle cezalandırılırken, bunların bir kötülüğü, yaptıklarının iki katı ile cezalandırılacaktır. Bu da, Allah'ın Peygamber'in hanımlarına özel hükmüdür!

O halde zevcat-ı tahirattan başka hiçbir kadının, aşırı bir kötülük yaptığı zaman iki katı ceza görmeyeceği kesindir; aynı kadın içten gelen arzu ile Allah'a ve Elçisi'ne seve seve itaat ettiği ve sâlih amel işlediği taktirde, ziyadesiyle ödüllendireceği de kesindir, fakat iki kere ödüllendireceğine dair bir söz

³⁷ Bakara, 2/261,262.

³⁸ *"Bir kötülük yapan kimse, onun mislinden başkasıyla cezalandırılmaz; onlara haksızlık da edilmez."*(En'am, 6/160); *"Kötülük yapanlara gelince, kötülüğün cezası ancak misli ile edilir..."*(Yunus, 10/27); *"Bir kötülük yapan kimse, ancak misli ile cezalandırılır..."* (Ğafir, 40/40); İnsanlar cezalandırırken de aynı kural geçerlidir: *"Bir kötülüğün cezası, onun gibi bir kötülüktür; fakat kim affeder ve barışa yönelirse onun ecri de Allah'a aittir."*(Şûrâ, 42/40)

bulunmamaktadır. Zira Allah'ın, peygamberin hanımlarından başkasına böyle bir sözü yoktur. Burada gözetilen şey, *nîmet-külfet* dengesidir. Diğer kadınlara aynı nîmet vaat edilmediği ya da peygamber'in hanımlarına getirilen yükümlülükler, külfet onlara yüklenmediği için, onların hakkında aynı ya da benzeri sonuçtan söz etmek de mümkün değildir.

Ayrıca zevcat-ı tahirata yöneltilen şarta bağlı bu özel durum, onların sahip oldukları statüleri gereğidir; Peygamber hanımı olma nimeti ve şerefinden; aynı zamanda bunun getireceği külfetten kaynaklanmaktadır. Kötülükten uzak tertemiz bir hayat yaşamaları ve ödüllerinin iki kere verilmesi de tamamen kendilerine bağlıdır; kendileri için vaz edilen teklifleri tam olarak yerine getirmeleri hâlinde söz konusudur. Denilebilir ki, bir mü'min kadın, sırf Allah'ın rızasını kazanmak maksadıyla bu pasajdaki emir ve yasaklara harfiyyen riâyet edip takvaya ermek için çalışsa, Peygamber'in hanımlarının yükselebileceği dereceye yükselir, hatta takvada onlardan da daha üstün olabilir... Ancak, diğer kadınlar zevcât-ı tâhiratın yüklendikleri külfeti yüklenmediklerinden ve statülerinden ötürü alacakları ödül, iki kere değildir; mutlaka onlarınkinin yarısı kadardır. Zira Allah'ın onlara vaadi, yüklendikleri külfet ve statüleri gereğidir.

O halde, bu âyetler indiği zaman hayatta olan ve: *"...dünya hayatı ve zînetleriyle Allah, Elçisi ve Ahiret Yurdu arasında bir tercih yapmaları önerilen"* Rasulüllahın hanımları kim ise, *"Ehl-i beyt! Allah sizden kötülüğü uzak tutmak ve sizi, tertemiz yapmak istiyor."* hitabının muhatapları da sâdece onlar olmalıdır. Söz gelişi, bu âyetler gelmeden önce vefat etmiş olan Hz. Hatice Rasulüllah'ın ehlinden ve ehl-i beytinden olmasına rağmen, bu âyetteki tekliflere muhatap olmadığı için buradaki ehl-i beyt kavramının anlam alanına da dahil değildir. Zira söz konusu âyetlerde aşırı bir kötülük yaptıklarında maruz kalacakları ceza, iyiliklerinin iki defa ödüllendirileceği vaadi ona hitap etmiyor. Bu âyetteki teklifler yalnız, Rasulüllah'ın hayattaki hanımlarını ilgilendirmektedir.

5 - Âyetlerin Amaçladığı Hedef:

Kuşkusuz Allah'ın her emrinde ve yasaklamasında, mutlaka kulların menfaat ve maslahatları açısından büyük hikmetler; gerçekleştirilmesi arzu edilen yüce maksatlar bulunmaktadır. O'nun hiçbir emri ya da yasağı, ne keyfidir ne de amaçsız. Bunlara Hukuk ilminde hükmün illeti, Tefsir ilminde ise hükmün gâyesi ya da amacı denilmektedir.

Rasulüllah'ın hanımları hakkında indirilen bu pasajdaki emir ve yasaklar da elbette, onların hayrınadır. *"Ehl-i beyt! Allah sizden pisliği uzak tutmak ve sizi tertemiz yapmak istiyor"* cümlesinde açıkça belirtildiği gibi getirilen hükümlerin gâyesi, kötülükleri onlardan uzak tutmak ve tertemiz yapmaktır. Böylece onları, Hz. Muhammed gibi faziletli bir peygambere layık hanımlar olmalarını sağlamaktır... Belki de Allah, âhiret hayatında da Rasulüllah'a eş olma ve onunla birlikte olma ayrıcalığını lütfedecektir? Rasulüllah buyurmuyor mu? *"Ahirette kişi, sevdiğiyle beraberdir!"*

Ayetlerin lafzında okunabilecek gâye budur. Ancak âyetlerin nüzul sebebiyle lafzında açıkça söylediği mananın tevafuku, tetabuku örtüşmesi sonunda kavranıp idrak edilebilen manaya göre, gerçekleştirilmek istenen asıl hedefin başka bir şey olduğu ortaya çıkmaktadır. Bize göre, görünen amaçla varılmak istenen asıl hedef, Rasulüallah'ı tatmin etmek; hanımlarını, imkansızlığından dolayı dünya hayatının zînetlerinden mahrum bıraktığı, onlara karşı haksızlık ettiği, sıkıntısından kurtarmak; aynı zamanda hanımlarının da Allah'ın Elçisini, haklı ya da haksız yere şu ya da bu bahanelerle üzmelerini önlemek, olabilir?

C - SÜNNÎ TEFSİRLERDE EHL-İ BEYT KAVRAMINA YÜKLENEN MÂNÂ

Ehl-i beyt kavramının anlam alanını tespit ve tâyinde ehl-i sünnet müfessirlerinin üç ayrı görüşe sahip olduklarını görmekteyiz: Bir kısım müfessirler, metne sadık kalarak âyetin siyak ve sibakından anladıkları manayı tercih etmişler ve buna ilâvede bulunmamışlardır; diğer bir kısım müfessirler, yaptıkları gramer hatası sebebiyle metindeki manaya ilaveten âyetin anlamını daha da genişletmişler; bir kısmı da bu konudaki rivâyetleri esas alıp âyetin metni ve anlam alanı ile ilgisi bulunmayan kişileri de manaya dahil etmenin hiç bir sakıncası olmayacağını söylemişlerdir. Birinci görüş sahipleri, bu âyetteki ehl-i beyt kavramın anlam alanına sâdece Rasulüallah'ın hanımları girer, başkaları girdirilemez derken, ikinci görüş sahipleri âyetin lafzındaki bir gramer inceliği sebebiyle Hz. Ali'nin; dolayısıyla eşi Fatıma ve onların çocuklarının da dahil olduğunu söylemişlerdir. Üçüncü görüş sahipleri ise, Ümmü Seleme ve daha başka sahabîlerden nakledilen rivâyetleri esas alarak âyetin kapsamına Hz. Ali ile birlikte Hz. Fatıma, Hasan, Huseyin ve Hz. Osman'ı, onunla evli olan Rasulüallah'ın diğer iki kızını da dâhil etmek gerektiğini söylemişlerdir. Sünnî müfessirlerin bu konudaki görüşleri şöyledir:

1- "Ehl-i Beyt'ten Maksat Sâdece Peygamber'in Hanımlarıdır" Görüşü:

İbn Abbas (r.a.)'a göre, ehl-i beyt'ten maksat sâdece Rasulüallah'ın hanımlarıdır. Çünkü "ehle'l-beyt..." demek, "Ya ehle beyti'n-nübüvveh", yani "ey nübüvvet evinin halkı demektir."³⁹

İbn Abbas'ın yetiştirdiği meşhur müfessirlerden İkrime'ye göre de bu ayet özellikle Peygamber'in hanımları için indirilmiş, manası da sâdece onlara hâstır.⁴⁰ Vahidî'nin naklettiğine göre İkrime, çarşıdan geçerken gâliba bir konuşmayı işitiyor ve: "onların zannettikleri gibi değil! "Ehl-i beyt! Allah sizden pisliği uzak tutmak ve sizi tertemiz yapmak istiyor." âyeti Peygamberin hanımları hakkında indirilmiştir, diye yüksek sesle haykırıyordu.⁴¹

³⁹ Firuzabadî, Tenviru'l-Mikbas min Tefsiri İbn Abbas, Beyrut, tsz.s.353.

⁴⁰ Bkz. İbn Kesir, tefsir, III/259.

⁴¹ Vahidî, a.g.e., s.204.

Başlangıçta Şi'a'nın Zeydiyye kolundan olup sonradan o mezhepten ayrıldığı bilinen Şevkânî demiştir ki, İbn Abbas ve İkrime'den başka tabiûndan Atâ, Kelbî, Mukatil ve Saîd İbn Cübeyr de *ehl-i beyt*'in Peygamber'in hanımları olduğu kanaatindedirler. Çünkü, İbn Abbas'ın da söylediği gibi 'beyt'ten maksat Peygamberin evidir. Ehl-i beyt de, elbette orada meskun bulunanlar olacaktır. "Ey Peygamber, hanımlarına söyle..." cümlesinden "Evlerinde okunan Allah'ın âyetlerini ve hikmeti düşünsünler..." cümlesine kadar bütün hitaplar, emirler ve yasaklar sâdece peygamberin hanımlarına âittir. İşte bu nedenle sünî müfessirlerden bir kısmı bu görüşü benimsemişlerdir⁴²; bizce doğru görüş budur.

Şevkânî gibi İmam Matürîdî de, Te'vilatu Ehli's-Sünne isimli tefsirinde aynı ayetin parçalanarak bir kısmının Peygamberin hanımlarına bir kısmının da başkalarına hitabettiğini söyleyip: 'Ehl-i Beyt' kavramının Hz. Ali, Fatıma, Hasan ve Huseyin'e ve onlardan gelenlere aittir, denilmesine karşı çıkmış ve demiştir ki, ayet bütün olarak anlaşılmalıdır; dil kuralları, ayetin siyak ve sibakı, sosyal ve tarihi gerçekler hesaba katılmaksızın manayı sündürmek suretiyle maksadını aşacak şekilde bir âyeti te'vil etmek, büyük yanlıştır.⁴³

Kurtubî'ye göre, ayetteki hükmün Peygamber'in hanımlarına ait olması sebebiyle hitap da yalnız onlara ait olmalıdır. Bu yüzden Ehl-i Beyt kavramının Peygamber'in hanımlarının dışında, bazı kişilere tahsis edilmesi doğru olamaz.⁴⁴

Hazin demiştir ki, *ehl-i beyt*'ten maksat Nebi (s.a.v.)'in hanımlarıdır. Çünkü evindekiler onlardır. Bu görüş, Sa'ıyd İbn Cübeyr'in İbn Abbas'dan naklettiği görüştür. İkrime ve Mukatil'in görüşleri de böyledir.⁴⁵

Nesefî, bu âyet, "hanımlarının, Peygamber'in ehl-i beyti olduğuna dair delildir. 'li yüzhibe anküm' ve 'yutahiraküm'ün müzekker gelmesi ise, (Peygamber'in) ailesinden erkek ve kadın, hepsi murat edildiği içindir"⁴⁶ dedi.

Kadî el-Beydavî, Hz. Peygamber'in de ev halkı içinde zikredildiğini; dolayısıyla O'ndan dolayı 'tağlib kaidesi'⁴⁷ gereğince zamirin müzekker olarak 'küm' şeklinde getirildiğini söylemişlerdir.⁴⁸

⁴² Şevkânî, a.g.e., IV/278.)

⁴³ Bkz. İmam Matürîdî, Te'vilatu Ehli's-Sünne, vr. 584 a. (Talip Özdeş, İmam Matürîdî'nin "Te'vilatu Ehli's-Sünne" Adlı Eeserinin Tefsir Metodolojisi Açısından Tahlil ve Tanıtımı, E. Ü. Sos. Bil. Enst. Yayınlanmamış Doktora Tezi, s. 97.

⁴⁴ Kurtubî, a.g.e., XIV/169.

⁴⁵ Hazin, Tefsiru Hazin, III/439-440.

⁴⁶ Hazin Tefsirinin kenarında, III/439-440.

⁴⁷ Fransızca'da olduğu gibi Arap dilinde de her kelime ya müzekkerdir /erkek ya da müennes /dişi. Bu da kendi arasında hakikî müzekker / mecazî müzekker veya hakiki müennes / mecazi müennes kısımlarına ayrılır. Akıllı varlıklar hakiki müzekker ya da müennesdir, akılsız ve bilhassa cansız varlıkların müzekker ya da müennes oluşları mecazidir. Mesela Ali hakiki müzekker, Fatıma hakiki müennesdir / Ay mecazi müzekker, Güneş ise mecazi müennesdir...

Tağlib kaidesi' şudur: Müzekkerlerle müenneslerin birlikte bulunduğu yerde hepsinden sözü edileceği zaman, içlerinden bir kişi de olsa müzekkere itibar edilerek kelimelerin müzekker getirilmesi kaidesidir. Tamamen dilden kaynaklanan bu kural Fransızca'da daha katıdır. Sözgelimi Fransa'da dil kursuna katılan bir arkadaşım anlatmıştı. Kurs hocası bu kaideyi anlatırken verdiği örnek son derece enteresandır: Bir salonda çok sayıda kadın bulunsunsa içlerinde de erkek olarak

İbn Kesir, bu pasajdaki ayetlerin inmesine Peygamber'in hanımları sebep olmuştur, dolayısıyla Ehl-i Beyt kavramının içine onlar girmelidir, demiş sonra da, İkrime'nin "bu ayetlerdeki hükümün Peygamber hanımlarına hastır" dediğini İbn Cerir et-Taberî'den nakletmiştir.⁴⁹

Kendisi Mu'tezile Mezhebinin önemli savunucularından olmasına rağmen Zemahşerî de bu görüşte olanlar gibi düşünmektedir. Ona göre de bu âyetteki ehl-i beyt'ten maksat Rasulüllah'ın hanımlarıdır. Çünkü Allah takva ile korunsunlar da günaha düşmesinler diye onlara emrediyor, onlara yasaklıyor ve onlara nasihat ediyor. Nitekim bizzat âyet onların ehl-i beyt olduğuna delalet ediyor...⁵⁰

2- "Ehl-i Beyt'ten Maksat Sâdece Hz. Ali, Fatıma, Hasen ve Huseyn'dir" Görüşü:

Tabiun'dan Ebu Saîd el-Hudrî, Mücâhid ve Katade'ye atfedilen görüşe göre bu âyetteki ehl-i beyt'ten maksat Hz. Ali, Fatıma, Hasan ve Huseyin'dir. Çünkü ayetteki '*li yüzhibe anküm*' ve '*yutahhiraküm*' cümlelerinde erkekler için çoğul muhatap zamiri olan ve *siz* manasına gelen '*kum*' zamirlerinin getirilmesi buna delalet etmektedir; eğer Peygamber'in hanımları kastedilmiş olsaydı, âyette kadınlar için *siz* manasına gelen çoğul muhatap zamiri olan '*li yüzhibe ankünne*' ve '*yutahhirakünne*' denilmesi gerekirdi, diyorlar.⁵¹

Bu görüşte olanların ileri sürdükleri ikinci en önemli delil, Ümmü Seleme'den nakledilen şu rivayettir. "Peygamber(s.a.v.) Ümmü Seleme'nin evindeydi. Fatıma, içinde et ve undan yapılmış bir yemek bulunan bir çömlek /huzeyra ile geldi. Peygamber (s.a.v) Fatıma'ya, kocası Ali ve oğulları Hasan ve Huseyin'i de çağırmasını söyledi. Onlar da geldi ve Rasulüllah'la birlikte yemek yerlerken: "*Ehl-i Beyt! Allah sizden pislîği /ricsi uzak tutmak ve sizi tertemiz yapmak istiyor.*" âyeti indirildi. Peygamber onları geniş elbisesinin /kisâ altına toplayarak: 'işte, benim ehl-i beytim bunlardır', dedi sonra da ellerini kaldırdı ve: 'Allah'ım, benim ehl-i beytim ve özel yakınlarım /hâsetî bunlardır. Bunlardan pislîği uzak tut ve onları tertemiz yap', diye duâ etti. O zaman Ümmü Seleme "Ya Rasulallah, benim durumum nedir?" diye kendisini sordu. Rasulüllah: "Sen sahip bulunduğun yerdesin." Cevabını verdi."⁵²

Hadisin başka bir rivâyetinde Rasulüllah'ın şöyle söylediği nakledilmiştir: Peygamber onları geniş elbisesinin /kisâ altına toplayarak: 'işte, benim ehl-i beytim bunlardır', kim bunları severse beni sevmiş olur, kim bunları üzerse beni üzer, dedi

sâdece bir tâne köpek bulunsa ve oradakilerden söz edilirken o erkek köpekten dolayı ifade masculine /müzekker getirilir!...

⁴⁸ Bkz. Şeyh Zâde, Haşiyetü Muhyiddin Şeyh Zâde ala Tefsiri'l-Kadî el-Beydavî, IV/63.

⁴⁹ İbn Kesir, Tefsir, VI/407.

⁵⁰ Zemahşerî, Keşşaf, III/260.

⁵¹ Bkz. Şevkânî, a.g.e., IV/279.

⁵² Taberî, a.g.e., XXI/99 vd.; Vahidî, a.g.e., s. 203; İbn Kesir, Tefsir, VI/ ,Şevkânî, a.g.e., IV/279. Kütüb-i sitteden sâdece Tirmizî'nin Süneni'nde Hasen vasfıyla, Ahmed b. Hanbel ve Taberânî'nin müsnedlerinde yer alan bu rivayeti İbn Kesir ve Şevkânî, senedindeki bir kişinin mechuliyetinden dolayı sahih kabul edilemeyeceğini söyleyerek tenkid etmişlerdir.

sonra da ellerini kaldırdı ve: ‘Allah’ım, benim ehl-i beytim ve özel yakınlarım /hâssetî bunlardır. Bunlardan pislîği uzak tut ve onları tertemiz yap’, diye duâ etti.

Kanaatimizce, âyetlerin söylediği ve söylemek istediği mana ve maksat son derece açık olduğu halde, en azından sıhhati tartışılan bir rivayeti esas alarak âyette kastedilen manayı değiştirmek, İmam Matürîdî’nin söylediği gibi, “Dil kuralları, ayetin siyak ve sibakı, sosyal ve tarihi gerçekleri hesaba katmama; manayı istenilen tarafa sündürme ve maksadını aşacak şekilde te’vil etme yanlışlığından başka bir şey değildir.”⁵³ Böyle bir yorum, bunu yapan kimseyi, mutlaka sorumluluk altına sokacaktır. Ayrıca Allah ne söylediğini, elbette bilmektedir; şâyet O, Hz. Ali, Fatıma ve onların soyundan gelenleri bu âyetteki ehl-i beyt kavramının dâhil etmemişse, ki öyledir; insanların bir kısım zayıf argümanları kullanarak bu kapsamı genişletmeye çalışmaları, ne Hz. Ali ve onun soyundan gelenlere bir fayda sağlar ne de siyasi amaçla ayeti kullananların haricinde hakikat ehline...

3. “Ehl-i Beyt’ten Maksat Peygamber, O’nun Hanımları, Çocukları ve Ali’dir”, Görüşü:

Şevkânî’nin de söylediği gibi bir grup Sünnî müfessirler kendilerince, güyâ orta yolu tutmuşlar ve âyetin kapsamına hem Rasulü Allah’ın hanımları hem de Hz. Ali, Fatıma ve onların çocukları olan Hasan ve Huseyin’in de girdiğini söylemişlerdir. Bu görüşte olanların delilleri, âyetin bizzat metni ve bu konuda nakledilen rivâyetlerdir.

Sözgelisi Fahrüddin er-Razî şöyle söylüyor: Bu görüşler içerisinde evla olan görüş, ehl-i beyt’ten maksat Rasulü Allah’ın evladıdır, hanımlarıdır, Hasan, Huseyin ve Ali’dir, diyen görüştür. Çünkü bunlar Rasulü Allah’ın ev halkı ile sürekli olarak görüşmekte ve birlikte yaşamaktadırlar; devamlı olarak orada bulundular ve orada eğitilip yetiştirildiler.⁵⁴

Bu görüşte olanların iddiasına göre, Ayet, Peygamber (s.a.v.)’in hanımlarına seslenmekte olduğu için Ehl-i Beyt kelimesinden ilk akla gelen mana hanımlar için kullanılmış olmasıdır. Fakat maksadın yalnızca kadınlar olmadığını anlatmak maksadıyla müzekkerler için olan ‘kum’ zamiri kullanılmıştır. Şu halde Ehl-i Beyt denilince Peygamber(s.a.v.)’in hanımlarıyla birlikte kendine hâss aile fertlerini de kapsadığını anlatmak için ‘li yüzhibe anküm’ ve ‘yutahhiraküm’ün ibareleri kullanılmıştır.⁵⁵

Hz. Hasan ve Hz. Huseyin Peygamberin torunları olduğu gibi Hz. Ali dahi Hz. Peygamber’in evinde yetişmiş Hz. Fatıma ile birlikte yaşamış ve özel bir mensubiyet kazanmıştır. Bu yüzden o da ehl-i beyt’ten sayılır. Fakat bunların ehl-i beyt’ten olması, Peygamber’in diğer kızlarının ve onlardan olan çocuklarının da

⁵³ Bkz. İmam Matürîdî, Te’vilatu Ehli’s-Sünne, vr.584 a.(Talip Özdeş, a.g.e., s.97.

⁵⁴ Razî, a.g.e., XXV/209.

⁵⁵ Bkz. Elmalılı, Muhammed Hamdi Yazır, Hak Dini Kur’an Dili, İstanbul, VI/3892.

ehl-i beyt'ten olmasına engel teşkil etmez; aksine onların da ehl-i beyt'ten olmalarını gerektirir.⁵⁶

Elmalılı M. Hamdi Yazır'dan özetleyerek naklettiğimiz bu kanaatteki Sünnî müfessirlere göre, söz konusu ayet hükümleriyle birlikte Hz. Peygamberin hanımlarına özel olarak inmiş ve onlara sesleniyor. Fakat Hz. Peygamberin çocukları, torunları, evinde, kızı Fatıma ile birlikte yetişip de özel mensubiyet kazanan Hz. Ali ve onun soyundan gelen kimselerin de bu kavramın içerisine girdirilmesinde bir mahzur bulunmamaktadır. Hatta girmelidir de!

Elmalılı Merhum'un bu iyimser tutumu, gerçekten insanda hayranlık uyandıracak iyi niyetin neticesinden başka bir şey olamaz! Fakat aynı mantıktan hareket edilecek olursa şu da söylenemez mi: Zeyid b. Harise de Rasulü Allah'ın önce kölesi, sonra azad edip kendisine evlat edindiği oğulluğu ve yedi yaşından itibaren hane-i saadette ve O'nun eğitiminde yetişmiş kâmil bir mü'min ve özel yakınlarından biridir. Ayetin kapsamına o da girdirilmeli değil mi(!)

Elimizde şüpheden uzak, sağlam bir Kur'an metni bulunmaktadır. Söz, sahibinin sözüdür; O dahil etmemişse, temenniyle bu iş mümkün değildir! Kimse kendini söz sahibinin yerine koymamalıdır!... Bilinmelidir ki, âyetlerin anlam alanını, amacını ve varılmak istenen hedefini Allah belirlemiş, âyetlerini de kast ettiği manaya göre düzenlemiştir. Sözü gelişi ehl-i beytle ilgili âyetlerin metninde şâyet Hz. Ali, Fatıma, Hasan ve Huseyin kast edilmemişler ve sözün sahibi, âyetlerin literal anlamının kapsamına bunları dahil etmemişse, iyi ya da kötü niyetli hiç kimsenin bu alanı genişletmeye ya da daraltmaya ne hakkı ne de yetkisi vardır...

D- Şİİ TEFSİRLERDE EHL-İ BEYT KAVRAMINA YÜKLENEN MÂNÂ

Sünnî müfessirler, ayetin lafzındaki manaya dahil olmamakla birlikte 'Hz. Ali, Fatıma ve onların çocuklarını da anlam alanına dahil etmenin ne mahzuru var?' diyerek ehl-i beyt kavramının kapsamını genişletirken Şiî müfessirlerden bir kısmı da kavramın içini tamamen değiştirerek âyette kast edilmeyen kimseleri koymuşlardır. Onlara göre, Hz. Peygamber, bu ayet indiği zaman yanında bulunan kızı Fatıma, damadı Hz. Ali ve torunları Hasan ve Huseyin'i abasının altında topladı ve: "Benim ehl-i beytim işte bunlardır; kim bunlara saygı gösterirse bana saygı göstermiş olur, kim de bunları incitirse beni incitmiş olur." dedi. Dolayısıyla Hz. Peygamber, zevcat-ı tahirâtı bu kavrama dahil etmedi. Mesela Şia'nın meşhur müfessirlerinden Tabressî ile et-Tabatabaî bu düşüncede olan şîî müfessirlerdendir.

Tabressî (ö. 538 h.), "*Ehl-i Beyt! Şüphesiz Allah, sizden pisliği uzak tutmak ve sizi tertemiz yapmak istiyor*" âyetini tefsir ederken Peygamber'in ehl-i beytinin Hz. Ali, Hz. Fatıma, Hasan ve Huseyin'den ibaret olduğunu söyler ve bu görüşünü ispatlamağa çalışır. Hatta, Hz. Ali ve evladının olduğu gibi onların soyundan gelen imamların da masum /her türlü günahattan ve aşırılıklardan korunmuş olduklarını; bu

⁵⁶ A.g.e., a.y.

yüzden onların da peygamberlerin ortak vasıflarından olan 'İsmet' vasfı ile muttasıl olduklarını iddia eder.⁵⁷

Yine aynı mezhebe mensup müfessirlerden Tabatabaî el-Mizan isimli tefsirinde demiştir ki, "Ehl-i beyt'in Hz. Ali ve onun soyundan gelenler olduğu hususunda varid olan hadislerin çokluğu; söz konusu ayetin Peygamber'in hanımları hakkında indiğine dair hiçbir rivayetin bulunmaması ve bu ayetin Peygamber'in hanımları hakkında özel olduğunun hiçbir kimse tarafından iddia edilmemiş olması gibi deliller bu kavramın Peygamber'in hanımlarını kapsamadığını göstermektedir."⁵⁸

Yine Tabatabaî'nin iddiasına göre, "Ehl-i Beyt! Şüphesiz Allah, sizden pislîği uzak tutmak ve sizi tertemiz yapmak istiyor" bölümü, Hz. Peygamber'in hanımları hakkında inen pasajdan bir cüz değil, onlara muttasıl da değildir; onlardan ayrı olarak indirilmiştir. Bu kısım, bu günkü bulunduğu yere ya Peygamber'in emriyle sonradan konulmuştur ya da Kur'an cem' edilirken yanlış yazılmış olabilir.⁵⁹

Değerlendirme:

Görülüyor ki, ehl-i beyt kavramının anlam alanına Hz. Ali, Fatıma ve onların oğulları Hasan ile Huseyin'i dahil eden Sünnî-Şii müfessirlerin bu hususta biri âyetten diğeri de nakledilen rivayetlerden olmak üzere iki delilleri bulunmaktadır: Âyetten delilleri, 'li yüzhibe anküm' ve 'yutahhiraküm' cümlelerindeki erkek, muhatap, çoğul için olan 'kum' zamirlerinin getirilmiş olması, Hz. Ali'den dolaydır; ikincisiyse, daha ziyâde yukarıda naklettiğimiz Ümmü Seleme Hadisi olarak bilinen rivâyettir.

Bizce 'li yüzhibe anküm' ve 'yutahhiraküm' cümlelerindeki zamirlerin müennes olarak gelmeyişi onların görüşüne delil olamaz. Çünkü bu zamirin böyle gelmesinin en önemli sebebi, 'ehl' kelimesinin gramer açısından müzekker olması, ikinci dereceden delili de Hz. Peygamber'in de âyetin anlam alanına dahil olmasındandır. Ayrıca 'ehle'l-beyt!' hitabına gelinceye kadar tüm hitaplar ve getirilen hükümler Hz. Peygamber'in hanımları hakkındadır. İbn Abbas'ın da dediği gibi "ehle'l-beyt!" "Ehl-i Beyt-i Rasulillah!" demektir. Pasajdaki hitaplar ve hukukî, ahlakî, cezaî sonuçlar zevcat-ı tâhirât'a ait olunca âyetin, "Ehl-i Beyt! Şüphesiz Allah, sizden pislîği uzak tutmak ve sizi tertemiz yapmak istiyor" mealindeki illetin /amacın hedefi de onlar olmalıdır. Kaldı ki aynı amacın kapsamına evin sahibi olan Peygamber (s.a.v.)'in de dahil olmasından daha tabii bir şey olamaz. Çünkü muhataplar, O'nun evinin ehlidir... Buna göre 'li yüzhibe anküm' ve 'yutahhiraküm' cümlelerindeki zamirler Hz. Peygamber'den dolayı ve 'tağlib kaidesi' gereğince müzekker olarak getirilmiş olduğunu söylemek, hem

⁵⁷ Et-Tabressî, Şeyh Ebu Ali el-Fadl b. Hasen, Mecmau'l-Beyan fi Tefsiri'l-Kur'an, Beyrut, 1986, VII/560.

⁵⁸ Et-Tabatabaî, Seyyid Muhammed Huseyn, el-Mizan fi Tefsiri'l-Kur'an, Beyrut, 1973, XVI/311.

⁵⁹ A.g.e., a.y.

dil bakımından zorunlu hem de mantık gereğidir.⁶⁰ Kaldı ki bu zamirin müzekker olarak getirilmiş olmasının gramatik açıdan mantıklı ve tutarlı daha bir çok izahı mümkündür.⁶¹

Şîh müfessirlerden Tabressî ve Tabatabaî'nin ikinci ve en önemli delilleri ise, Ümmü Seleme hadisidir. Biz onun mealini yukarıda nakletmiştik. Burada tekrar edip sözü uzatmak istemiyoruz. Ayrıca Tabatabaî'nin, "...bu ayetin Peygamber'in hanımları hakkında özel olduğu, hiçbir kimse tarafından iddia edilmemiştir." sözü ise, ya konuyu yeterince tahkik etmeyn veya sâdece âyete önyargı ile yaklaşan ya da hevasına /arzusuna uyararak savunduğu siyasî düşüncüyü esas alıp âyeti de ona mesnet olarak kullanmak isteyen kimselerin asılsız iddiasından başka olamaz!

Yine bu şahsın, "Bu bölüm, Hz. Peygamber'in hanımları hakkında inen pasajdan bir cüz değil, onlara muttasıl da değildir; onlardan ayrı olarak indirilmiştir." şeklindeki iddiasının, zandan başka bir mana ifade etmediği açıktır. Çünkü âyetin böyle olduğuna dair herhangi bir delili bulunmamaktadır. Hadi diyelim ki, öyle oldu. "*Ehl-i Bey! Şüphesiz Allah, sizden pisliği uzak tutmak ve sizi tertemiz yapmak istiyor*" cümlesi âyetten çıkarıldı... o taktirde pasajdaki boşluk ne

⁶⁰ Bkz. Şeyh Zâde, a.g.e., IV/63.

⁶¹ a- 'Ehl' ve 'âl' kelimeleri Arapça'da müzekker kelimelerdir. Dolayısıyla bunlara izafe edilen isimler, yani 'ehl-i beyt' ya da 'âl-i beyt' kelime ve terkipleri de müzekkerdir. Ondan dolayı ayette iki defa geçen 'kum' zamirleri de müzekker olarak gelmiştir. Tıpkı 9. Tevbe suresinin kırkuncu âyetindeki: "*Ve kelimetullah. Hiye el-ulyâ*" âyetinde, muzaaf durumundaki 'kelime' ile ona râci olan 'hiye'nin durumu gibi...

b- Bu zamirlerin geçtiği cümlelerin üstündeki ayette: "*Ya nisae'n-Nebiyi!*" (Ey Nebi'nin hanımları!) hitabı yer almıştır. Bu hitap içerisine Hz. Peygamber'in o zaman hayatta olan hanımları Hz. Aîşe, Sevde, Ümmü Habibe, Hafsa, Safiyye, Zeynep binti Cahş, Ümmü Seleme, Mariye ve Meymune girmektedir. O zaman için Peygamber'in ev halkı bunlardır. Âyetin devamında gelen hükümler de bunları ilgilendirmektedir. Binaenaleyh Allah Teala "*Ehl-i Beyt! Allah sizden pisliği uzak tutmak ve sizi tertemiz yapmak istiyor...*" demekle, hem ev sahibi Nebi'yi hem de evin ehlini birlikte zikretmiş, yani "Ey ehl-i beyt-i Rasulillah!" demek istemiştir. Dolayısıyla tağlip kaidesi gereği ve Rasulüllah sebebiyle ayetteki zamirler müzekker getirilmiştir.

c- Bir önceki ayette geçen "Ya nisae'n-Nebiyi!" de Nebi muzaafun ileyh, nisa da muzaaf durumundadır. Nisa kelimesi Nebi'ye izafe edildiği için bu terkip ve bu terkibe raci zamir de müzekker olarak geldiği söylenebilir.

d- "Ya nisae'n-Nebiyi!" den bedel olarak ve münada; aynı zamanda medih mahallinde geldiğinden dolayı "*ehle'l-beyt*" lafzen mansup ve müzekker olarak gelmiştir: Dolayısıyla buna raci zamir de müzekker gelmelidir.

e- Arap dili ve grameri açısından bir şahsın ya da nesnenin umum ifade eden herhangi bir zamirin kapsamına alınabilmesi için o şahsın ya da nesnenin açık bir isim halinde ya da ahd-i zihni olarak önceden geçmesi şartı vardır. Hz. Ali bu pasajdaki ayetlerde değil, surede; işaret yoluyla dahi hiç geçmemiştir. O halde Ali ayetteki zamirin kapsamına dahil edilemeyeceği gibi İslam Hukuku açısından ayetlerin getirdiği hükümlerin kapsamıyla da ilişkisi bulunmamaktadır.

Rasulüllah(s.a.v.) ise, gramer açısından âyetin lafzına dahil edilebileceği gibi getirilen hükümlerle de hem doğrudan hem de dolaylı olarak ilişkisi vardır. Gerçi İslam Hukukunda suç ve cezada bireysellik esastır. Suçu işleyen cezasını da görür. Başkasının işlediği bir suçtan dolayı, şâyet ona karşı velâyet, vesâyet... gibi bir sorumluluğu yok ise, o suçtan ötürü bir başkası yargılanıp cezalandırılmaz. Ancak getirilen bu yeni düzenlemelerin asıl hedefinin Rasulüllah olduğunu yukarıda söylemiştik. Dolaylı olarak da O'nu ilgilendirmektedir. Zira sosyal hayatta Müslüman ailelerde bir insana ki, bu insanın hanımı ya da kocası olması fark etmez... sürülen leke onun eşini elbette üzer; hatta onun için ar meselesi sayılır; aynı şekilde bir hanımın temiz ve iffetli olması, kocası için de ayrıca bir şeref vesilesi addedilir...

ile doldurulacaktır? Rasulüllah'ın hanımlarına özgü indirilen hükümlerin illeti sorulmayacak mı? Bu kadınların bir kısım dünyevi haklarının kısıtlanmasındaki amaç nedir, denilmeyecek mi? Ayrıca, "*Ehl-i Beyt! Şüphesiz Allah, sizden pisliği uzak tutmak ve sizi tertemiz yapmak istiyor*" sözünün arka plânı, mesnedi nedir, hangi münasebetle söylenmiştir, denilemez mi?

Oysaki yukarıda da değindiğimiz gibi Kur'an kronolojisi ile ilgilenen ilim adamlarına göre, söz konusu âyet de dahil, Ahzab suresinin 28-34. âyetleri bir pasaj hâlinde ve hicretin 5 ya da 6. yılında indirilmiştir.⁶² Nüzul sebebiyse, Ümmü Seleme hadisi değil, pasajdaki âyetlerin tamamından da anlaşılabilceği gibi Peygamber hanımlarının 'nafaka ve dünya zînetinin kendileri için artırılması' hususundaki istek ve tavırlarıdır. Rasulüllah hayatta iken bu ayette kast edilenlerin kimliği hususunda Müslümanlar arasında herhangi bir tartışma olmadığı da bilinmektedir.

Ümmü Seleme'den nakledilen rivâyet, bu âyetlerin nüzul sebebi olamaz. Çünkü "*Allah'ın, kötülüğü onlardan uzak tutması ve onları tertemiz yapması...*" kendilerine önerilen emir ve yasaklara uymaları şartına bağlanmıştır. Kendileri, ancak teker teker emredilen şeyleri ifâ ettikleri ve yasaklardan titizlikle uzak durdukları zaman kötülükten uzak durmuş olacak ve tertemiz yaşayacaklar. Bu şartları yerine getirmeyenler, bilhassa aksini yapanlar... Peygamber'in soyundan da gelmiş olsalar, Peygamber duâ etti diye böyle bir sonuca ulaşmaları İslâm'da mümkün değildir. Peygamberler de dâhil her insan hata eder!...

Bu ya da herhangi bir âyette kastedilen mananın ne olduğu hususunda en önemli delil, âyetin, bizzat kendisidir; siyak ve sibakı çerçevesinde taşıdığı manasıdır. Ayetin lafzının söylemediğini, kimsenin ona yüklemeye hakkı olamaz. Bu âyetlerde de durum aynıdır. Önyargıdan uzak olarak bu âyetlere şöyle bir göz atan her akl-ı selim sahibi görür ki, bu pasajda doğrudan doğruya ve açık bir ifadeyle Nebî'nin hanımlarına hitap ediliyor. Onlardan, "*...dünya hayatı ve zînetleriyle Allah, Elçisi ve Ahiret yurdu arasında bir tercih yapmaları...*" isteniyor. Sonra da yapacakları açık bir kötülük sebebiyle aynı suçu işleyen başka hanımlara verilecek cezanın iki katının onlara uygulanacağı tehdidi getiriliyor; içtenlikle itaat ettikleri takdirdeyse, diğer kadınlardan farklı olarak iki kere ödüllendirilecekleri va' dediliyor. "*Ey Peygamber hanımları! Siz diğer kadınlardan herhangi biri gibi değilsiniz...*" deniliyor; evde oturmaları, eski cahiliyye döneminde olduğu gibi süslenip sokağa çıkmamaları, yabancı erkeklerle konuşurken normal konuşmaları; seslerini özellikle inceltmemeleri emrediliyor; o evde indirilen Allah'ın âyetlerini okumaları, tefekkür etmeleri ve ibadetle vakitlerini geçirmeleri isteniyor. Dolayısıyla ister Tefsir Usulü açısından düşünülün ister fıkıh usulü... lâfzı esas alarak Rasulüllah'ın hanımlarından başka kadınları âyetin anlam alanına dahil etmek mümkün değildir. Özellikle: "*Ey Nebî'nin hanımları! Siz, şâyet Allah'ın ve Elçisinin emirlerine uyar, yasaklarından kaçınırsanız siz diğer hanımlardan herhangi biri gibi değilsiniz...*" ifadesi, Hz. Fatıma da dahil diğer hanımları, zâten âyetin kapsamı dışına itmektir!

⁶² Mehdi Bazargân, Kur'an'ın Nüzul Süreci, Ankara, 1998, Tablo 15, s.154.

Bize göre bu kavramın içinin doldurulması hususundaki tartışmaların bir çok sebebi var. Bunlardan en önemlileri şunlardır: Birinci sebep: âyetin, siyak ve sibakı ile birlikte ele alınmayıp bütün halinde getirdiği hükmün gözardı edilmiş olmasıdır; Tefsir metodolojisi ve kavrama tekniği sorunu ki, biz bunu yukarıda açıklamıştık.

İkincisi, ehl-i beyt kavramının cahiliyye döneminde kullanılan manası korunarak Benî Ümeyye'nin bunu, siyasi bir dava olarak yeniden başlatıp sürdürmek istemiş olmasıdır.

Üçüncüsü ise, Şiilerden aşırılığa kaçanların fikrî temelini oluşturan sebeptir. Bu anlayışa göre, "Ehl-i beyt'in Müslümanlar arasında ayrıcalıklı bir yeri vardır. Bunlar Tanrı'nın huccetleridir, kendilerine itaat edilmesi gereken emir sahipleri; Tanrı bilgisinin hazinesi ve vahyin açıklayıcısıdır. Onlar hata ve yanlışlardan korunmuş kutsal insanlardır. Onları sevmek iman, nefret etmek ise küfürdür"⁶³ düşüncesi...

Şia'dan bu görüşte olanların önemli delili bu âyettir. Onlar da diğer aşırılığa kaçan mezhepler gibi İslam'a aykırı, böylesine tutarsız düşüncelerini temellendirmek maksadıyla Kur'an'ı siyasî amaçları doğrultusunda kullanmaktadırlar.

Sonuç:

Kanaatimizce bu, belki de daha başka sebeplerden ötürü söz konusu âyet, kendi metin içi ve metin dışı bağlamlarından koparılarak, parçacı ve önyargılı bir yaklaşımla maksadını aşacak derecede farklı bir manada kullanılmak istenmiştir. Son tahlilde diyoruz ki, Ahzab sûresinin otuz üçüncü âyetindeki 'ehl-i beyt' kavramının anlam çerçevesine sâdece Hz. Peygamber ve bu âyetler indiği zaman hayatta olan hanımları girmektedir, başkaları değil...

Cenab-ı Allah söylemek istediklerini âyetleri vasıtasıyla açıkça söylemiş, Elçisi de onları olduğu gibi tebliğ etmiştir. Allah'ın sözü, Kelâmında mevcut olan sözdür. Ancak ondan okunanlar Allah'a âittir... Kur'an vasıtasıyla insanlara hizmet, ancak Allah'ın söylediklerini söylemek, âyetlerindeki maksadı kavramak ve gerçekleri tespit ve tebliğ etmekle olur; bilhassa O söylemediği, âyetlerin orijinal metninden okunmadığı hâlde önyargılı olarak söz söyleyip o söze dayalı hükümler ihdas ettikten sonra: "Bu Allah katındandır demek..." demek, büyük bir cesâret meselesi olsa gerektir.⁶⁴ Böyle bir duruma düşmekten Allah'a sığınır, bağışlamasını niyaz ederim.

⁶³ Bkz. Tabressi, a.g.e., VII/560; ez-Zehabî, et-Tefsir ve'l-Müfessirun, II/110.

⁶⁴ Bkz. Bakara, 2/79; Al-i İmran, 3/78